

Bu derste, öğrencilerin seçmiş oldukları etnografi örnekleri alan araştırması nitelikleri açısından değerlendirilmektedir. Bu çerçevede hazırlanmış bir sunum örneği aşağıda yer almaktadır.

**ANKARA ÜNİVERSİTESİ
DİL VE TARİH-COĞRAFYA FAKÜLTESİ
HALKBİLİM BÖLÜMÜ**

Batı'da Bir Nakşi Cemaati / Şeyh Nâzım Kıbrısî Örneği

Tayfun Atay

Ankara, Mayıs 2020

Kitabın Yazarı, Tayfun Atayın Hayatı ve Eserleri

Prof. Dr. Tayfun Atay, 1962 yılında Ankara'da doğdu. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde Antropoloji öğrenimi gördü. Aynı üniversitede yüksek lisansını tamamladı.

Ankara Üniversitesi'nin ardından Londra Üniversitesi Doğu ve Afrika Çalışmaları Okulu'nda (SOAS) yüksek lisans ve doktora yaptı. Hacettepe Üniversitesi Antropoloji Bölümü, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Halkbilim (Etnoloji) Bölümü ve Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde öğretim üyesi olarak çalıştı, dersler verdi.

2003- 2004 yılları arasında Can Dündar'la Milliyet gazetesi bünyesinde haftalık Popüler Kültür ekini çıkardı. 2006'dan itibaren BirGün, T24, Radikal ve Cumhuriyet gazetelerinde köşe yazarlığı yaptı.

Batı'da Bir Nakşi Cemaati / Şeyh Nâzım Kıbrısî Örneği (İletişim/Berfin), Din Hayattan Çıkar / Antropolojik Denemeler (İletişim), Yaşasın Meşhriyet Çağı / Popüler Kültürden Kitle Kültürüne Türkiye İzlenimleri (Epsilon), Göl ve İnsan / Beyşehir Gölü Çevresinde Doğa-Kültür İlişkisi Üzerine Antropolojik Bir İnceleme (Kalan), Türkler Kürtler Kıbrıslılar / İngiltere'de Türkçe Yaşamak (Dipnot), Çin İşi Japon İşi / Cinsiyet ve Cinsellik Üzerine Antropolojik Değıniler (İletişim), Parti Cemaat, Tarikat-AKP Türkiye'sinin Dinbaz-Politik Seyir Defteri (Can), Görünüyorum O Halde Varım-'Meşhriyet Çağı'nda Kültür ve İnsan (Can) ve A Muslim Mystic Community in Britain / Meaning in the West and for the West (Britanya'da Müslüman Bir Mistik Cemaat / Batı'da ve Batı İçin Anlam, EHV) kitaplarını yazdı.

2003- 2004 yılları arasında Can Dündar'la Milliyet gazetesi bünyesinde haftalık Popüler Kültür ekini çıkardı. 2006'dan itibaren BirGün, T24, Radikal ve Cumhuriyet gazetelerinde köşe yazarlığı yaptı.

Kitabın Konusu

Tayfun Atay'ın bu kitabı antropolojik açıdan değerlendirildiğinde, batıda etkinlik gösteren bir İslami topluluğun; Türkiye'de tanınan adıyla, Nakşibendi tarikatının, batıda bir kolu olan Şeyh Nazım Kıbrısı ve cemaatini, modern dünyanın merkezlerinden biri olan İngiltere'deki sufistik; tasavvuf geleneğinin içerisinde, katılarak gözlem yöntemi ile Şeyh Nazım Kıbrısı cemaatinin dinsel inanç ve pratiklerini, tasavvuf gelenekleri, yaşam tarzları, modernle ilişkisini ve bağlarını, tarikatın misyonunu, Şeyh Nazım Kıbrısı'nın hayatını, ailesini, Londra'ya gelişini, mürid ve mürşit ilişkisini, etnik grupların cemaat içindeki yerini, cemaatin ekonomik altyapısını, cemaat içi iktidar kavgaları, siyasi bakış açılarını, İslama ve Türkiye'deki İslam düşüncesine bakış açılarını, yaşam pratiklerini, diğer cemaatlerle ilişkilerini, sufistik yapılarını, nefis, zikir, vird, mehdi, deccal ve benzeri konular üzerindeki tanımlamalarını ve bunun üzerinden dünyayı anlamlandırmalarını, kemalizme karşı söylemlerini, ibadet ve ritüel pratiklerini anlamak, araştırmak üzerine yapılmış, derinlemesine bir alan araştırmasına dayanan sosyal ve antropolojik bir incelemedir.

Birinci Bölümde, önce sufizm doğuşu ve tasavvuf ve mistik yapının gelişmesini, tarikatların ortaya çıkışını, Nakşibendi Tarikatının tarihi gelişiminin ana hatlarıyla özetleyen Tayfun Atay, ortodoksi ve heterodoksi inanç genelinde tarikatın toplum nezdinde içinde bulunduğu durumu araştırır.

İkinci bölümde, Şeyh Nazım Kıbrısı'nın şahsiyetini, ailesi ve cemaatinin tanıtımı yapılmakta, Şeyh Nazım'ın nezdinde mürşid ve mürid kavramları incelenmekte ve Londra'daki topluluğun toplum profili anlatılmaya çalışılmaktadır.

Üçüncü bölümde, cemaatin inanç ve ritüellerinden zikir, vird, rabıta gibi kavramların ayrıntılı olarak değerlendirmesi yapılmaktadır.

Dördüncü bölümde, nefis kavramı, nefsin terbiyesi üzerinden cemaatin ve tasavvuf içindeki öneminden, Şeyh Nazım Kıbrısı ve çevresinde topluluğun dini ve ahlaki söylemlerinden bahsedilmektedir.

Beşinci bölümde, Şeyh Nazım Kıbrısı ve çevresinin modern dünyaya, modernleşmeye ve moderne bakışı verilmekte, bilgi, bilim ve akıl üzerinden islamda modernizm ve anti modernizm tartışılmaktadır.

Altıncı bölümde, milenaryan yönelimler, mehdi ve deccal, İsa Mesih üzerine geliştirilen söylemlerin üzerinde durulmaktadır.

Yedinci bölümde, Şeyh Nazım Kıbrısı ve cemaatinin Türkiye odaklı siyasi görüşleri, Kemalizme ve Türkiye'deki İslama bakışları, Demokrasi, Osmancılık gibi konuların üzerinde durulmaktadır.

Sekizinci bölümde, cemaatin Vahabi'lik söylemi ve Ortodoks inanç söylemlerinin etrafında cemaatin Vahabiliğe bakışı, İslam Dünya'sı ve İngiltere'de kendi dışında kalan İslam cemaatleri ve topluluklarına bakışları üzerinde durulmuştur.

Dokuzuncu bölümde, cemaat iktidar ilişkisi, müridlerin içinde bulunduğu tarikat içerisindeki güç ilişkileri, cemaat içindeki azınlık grupların durumları, konuları işlenilmektedir.

Onuncu bölümde, Tayfun Atay'ın emik bakış açısı üzerine söylemleri, cemaatin içerisindeki politik durumu, müridliğe istemeden kabulü, Şeyh Nazım Kıbrısı ile tanışması, çalışmasında antropolojik açıdan konuya temel oluşturan araştırmasının kendine ait boyutu, kendi kişisel macerasını araştırmacıları ile konusu arasındaki karşılıklı etkileşimi anlatmaktadır.

Yöntem ve Teknik

Nitel araştırma paradigmasının, katılımcı yöntem temel alınarak hazırlanan alan çalışması öncesinde, literatür taraması yapılarak dökümanlar incelenmiş, verilerin analiz ve betimlenmesi yapılmış, analiz edilen bilgiler toplanmış, literatür taraması sonrasında alan çalışması yapılacak etnoğrafik yapı incelenmiş, antropolojik anlamda cemaatin doğal ortamında gerçekçi ve bütüncül bir biçimde inceleme ve araştırma yapabilmek için cemaatle ilişki kurmak için aracı olan kişilerle konuşulmuş, bilimsel ve ahlaki etik değerler ışığında cemaatten ve Şeyh Nazım Kıbrısı'den izin alınmış, gözlem ve görüşme gibi veri toplama yöntem ve teknikleri ile elde edilen veriler analiz edilerek ortaya konulan yorumlamalar sonucunda ulaşılan veriler amacına yönelik raporlaştırma sürecine tabi tutulmuş, doktora tamamlanması aşamasında; dönemin saygın antropologlarından (Londra Üniversitesinden Deniz Kandiyoti ve Oxford Üniversitesinden Michael Gilsonan) yaptığı sınavda başarılı olunmuş, tez daha sonra yayın haline dönüştürülerek kitaplaştırılmıştır. Temel amaç, sosyal ve kültürel gerçekliğin içerisinde bulunan kapalı yapı içerisindeki etnoğrafik yaşamın bir biçimde gün yüzüne çıkartılması amaçlanmaktadır. Tayfun Atay, emik bakış açısı ile aynı

zamanda kendi özneliğininide pratikte işin içerisine katarak; bulunduğu alan çalışması boyunca etnoğrafik çalışmayı hazırlarken cemaatin ritüelleri, hayat şekilleri yaşam pratikleri ve ilişkileri incelemiş, cemaat ile beraber hareket edilerek onlara uyum sağlamak için kılık kıyafettten tutun ve dini ritüellerine varıncaya kadar cemaate uyum içerisinde katılım sağlamış, çalışmayı içeriden bakarak nesnel değerlendirmelerle, sosyal ve kültürel gerçeği anlamaya, bizlere aktarmaya çalışmıştır.

Cemaat içerisindeki kişilerin tecrübelerini, duygu ve düşüncelerini olaylara bakış açısını anlamak amacıyla doğal ortamında görüşme yöntemi ile cemaat üyeleri ile konuşarak derinlemesine bilgi toplamaya çalışılmış, farklı kaynak ve çalışmalardan faydalanılmış, kayıt cihazları ile kayıt yapılmış bazen gözlem yöntemi ile katılım yolu ile içeriden emik bir bakış açısıyla toplanılan veriler analiz sonrasında yorumlama ile kağıda dökülmüş diğer bilim insanları ile paylaşarak (Londra Üniversitesi tez hocaları) değerlendirme yapılmış, raporlaştırılıp kağıda dökülmüştür.

Bulgular ve Yorum

Tayfun Atay giriş bölümünde, İslamın batıda, 1979 İran İslam Devrimi'nden sonra kendini Müslüman kimliğiyle tanımlayanların siyasal fikir ve düşünce atmosferinde, “İslâmî fundamentalizm”, “İslâmî yeniden-canlanma”, veya “İslâmî yeniden-diriliş” olduğu düşünülmeye başlandığını söylemektedir. Tayfun Atayın yazdığı süreç sonrasında gelişen 11 Eylül saldırılarının, günümüz dünyasında Tayfun Atay hocanın yaptığı tespitlerden yola çıkarak batı dünyasında bir tehdide dönüştüğü görüşü, hem batı toplumunda, hemde buna karşı İslama fobi yaklaşımlarının, İslam toplumunda ortaya çıkmasına sebebiyet vermesi söylemlerinde haksız olmadığını kanıtlar niteliktedir.

Tayfun Atayın kitabın başında “benim ilk göz ağrım” diye bahsettiği araştırmasında“ağrı sözcüğü” metaforik olmaktan çıkmış, başını gerçekten çok ağrıtmış, hem akademi çevresinde, hem gündelik hayatında derinlemesine etkileri sürmüştür.

Yaklaşık bir yıl kadar katılarak gözlem tekniği ile bulunduğu; daha önce ki hayatından tamamen zıt bir dünyada, içinde bulunmuş sosyo kültürel çevreden koparak kendi sözleri ile “hayatını cehenneme çevirerek” alan araştırmasını yürütmüş, topluluğun duygu ve düşüncelerini anlamaya çalışmıştır. Biçimsel olarak bir antropolojik araştırmada, araştırmacı

antropolog ve araştırılan topluluk arasındaki “politik asimetriyi” yani iktidar ilişkilerinin işleyişinin birinciden ziyade ikinciye “galebe çaldığını” söylemektedir. Tabi ki Tayfun Atayın; yukarıda ki söyleminde zannımca galabe çalmak sözü gibi bir çok konuda kendi itiraafı ile bulunduğu etkileşimi de itiraf etmektedir. Ailesi ve yakın çevresinde bulunduğu topluluğun duygu ve düşüncelerini anlamak için, içine girdiği topluluk, onu etkilemiş gündelik yaşantısı içinde yerini bulmuştur. Yine akademik çevrelerce atılan iftiralar, dönemin 28 Şubat sürecine tevafuk etmesi içinde bulunduğu girdabı daha da belirgin hale getirmiştir. İdeolojik, Epistemolojik, Ontolojik düşünceler ağında gidip gelen Tayfun Atay “ötekinin bilimi” denilen antropolojik ötekileşme sürecini de net bir şekilde yaşamış ve test etmiştir.

Yapmış olduğu alan araştırması, yurt dışında kendini İslami olarak nitelendiren bir topluluğun incelenmesi, hem katılarak gözlem olması sebebiyle zaten yeterinde zordur. Tayfun Atayın çalışması bu tür topluluklar hakkında bilgi edinmemiz açısından önemli bir örnek çalışmadır.

Hocanın İslam ve cemaat üzerinde makro düzeyde yapılan çalışmaların yanında, mikro düzeyde bu tarz topluluk etnoğrafi çalışmalarının da yapılarak bir anlamda üretilen tezlerin geçerliliklerini test etmenin gerekli olduğunu vurgulaması etnoğrafik anlamda önemlidir. Her ne kadar bilimsel değerler açısından bilimin ve bilimsel paradigmalardan nesnellik ve tutarlılığı öncül bir yaklaşımsa da Sosyal Bilimler açısından Halkbilim çalışmalarında, Antropolojik değerlendirmeleri tek tüzlemde değerlendirerek sonuca ulaşmak, bütüncül bakış açısı ile farklı cemaat ve toplulukları araştırarak tek bir sonuç, tek bir ulaşıma götürecektir.

Yine Şeyh Nazım Kıbrısı topluluğundan, araştırma yaptığı çevreden, kendisinin çok yardımlarını gördüğünü söylemesi hem samimi hemde içinde bulunduğu durumlara dair karışık söylemlere rağmen önemli bir paylaşımdır.

Topluluğun içinde modern bir yapıya sahip olması açısından cemaatin içinde aktif olarak kadınların da olmasından bahsetmesi, kadınların cemaatin toplantı, söylev ve ritüellerinde erkeklerle beraber bulunmasına rağmen, cemaat içi kadın ve kadınların topluluk içindeki rolleri ile ilgili araştırmasında yeterince alan çalışması yapılamaması ve bu konulara yeterince yer verilememesi, Tayfun Atay hocanın çalışmasının eleştirilecek taraflarındandır.

Sonuç olarak Batı’da Bir Nakşi Cemaati / Şeyh Nâzım Kıbrısî Örneği olarak yapılan alan araştırması kapalı bir toplum olarak karşımızda duran Nakşibendi tarikatının, Batıda bir kolu

olan Şeyh Nazım Kıbrısı ve cemaatinin, tasavvuf geleneğinin içerisinde ki yaşam pratiklerinin modern dünya ilişkilerine yansıması, Şeyh Nazım Kıbrısı cemaatinin dinsel inanç ve pratiklerini, tasavvuf gelenekleri, yaşam tarzları, modernle ilişkisi ve bağları, tarikatın misyonu ve vizyonu, Şeyh Nazım Kıbrısı'nın hayatı, ailesi, Londraya gelişi, mürid ve mürşit ilişkisi, cemaatin ekonomik altyapısını, siyasi bakış açıları, İslama ve Türkiye'deki İslam düşüncesine bakış açıları, yaşam pratikleri, diğer cemaatlerle ilişkileri, sufistik yapılarını, nefis, zikir, vird, mehdi, deccal ve benzeri konular üzerindeki tanımlamalarını ve bunun üzerinden dünyayı anlamlandırmaları, kemalizme karşı söylemlerini, ibadet ve ritüel pratikleri derinlemesine araştırılmış gün yüzüne çıkartılmış bilgi sahibi olunmuştur.

Etik

Bilim insanları, verileri ya da sonuçları saptırmamalı, yalanlara dayandırmamalı ve yanlış sunmamalıdır. Araştırma sürecinin her aşamasında nesnel, yansız ve dürüst olmaları gerekir. Dürüstlük, bilim ve araştırma etiğinin temel ilkesidir. Eğer dürüstlük ilkesi ihlal edilir ise bilimin hedeflerine ulaşması olanaksız olur. (Aydın, 2006)

Tayfun Atay gibi rüştünü ispat etmiş; Londra Üniversitesinde doktora tezi kabul edilmiş, Türkiye de bizim de bulunduğumuz Ankara üniversitesinde, Hacettepe Üniversitesinde gibi güzide üniversitelerde akademik bir kariyeri olan, bir çok dilde yayın ve çalışması olan etik kurullardan geçmiş değerli bir hocanın çalışması üzerine etik değerlendirmede bulunmak halkbilim öğrencisi olarak benim açımdan zor bir durum ancak bize örnek hocalarımızın çalışmalarını etnoğrafik okumalarını yapmaya çalışmak, bize değerler kattığı kadar bilimsel veriler ışığında bizim gelişimimiz ve bilimsel çalışmaların irdelenmesi açısından bilime bir katkıdır diye düşünmekteyim. Tayfun Atayın bilimsel dürüstlük ile ilgili açıklamalarını kitabın birçok yerinde görmekteyiz. Hatta o kadar samimi söylemleri mevcuttur ki Alan çalışması içerisinde bu söylemleri tarafsız, bilimsel nesnellik içerisinde gerçekleştirmiştir. Bilimsel etiğin gerçekleştirilmesi sürecinde bilimsel standartlara uyduğunu ve gerekli düzeltmeleri de kitabında yaptığını ifade etmektedir(s.13-19.). Alan çalışması öncesi Nakşibendi cemaatinin temsilcileri ile görüşmüş sohbet ve zikir meclislerine katılmasında bir sakınca görülmemiş, kitapta ön rapor çalışması sırasında cemaatin araştırırken cemaat üyelerinin hepsinin bilgi sahibi, olup olmadığı konusunda tam bir bilgiye vakıf olamadım. Bizzat Şeyh Nazım Kıbrısının şahsından, izin alındığını kitabın içinde kendi söylemlerinden anlamaktayız(s.

318-319). Her ne kadar alan araştırmasında, cemaat genel bilgili ise de bazı konular aydınlatılmış olup olmadığı kesin değil; kitabın ekler bölümünde cemaat üyeleri ile yaptığı görüşmeleri bütün detayları ile anlatan Tayfun Atay, kişi isimlerini değiştirdiğini bunun da özel hayata dair saygı çerçevesinde gerçekleştiğini söylemektedir. Acaba bu görüşmelerin yayınlanması için izin alındı mı ? alındı ise neden isimleri değilde takma yada müstear isimler verildi. Bu kısımlar soru işareti, eğer izin alınmadı ise takma ad ile yazmak o kişinin özel hayatına dair her ayrıntıya girmesi ve bunun bilimsel etik açısından nasıl değerlendirilir, benim için soru işaretidir(s.339-360). Tayfun Atayın etnoğrafik verileri yaşadığı süreçte bazen kayıt cihazı kullanarak bazen gözlemlerini betimleyerek yazıya geçmesi hocaları ile görüşmesi ve değerlendirmesi bilimsel verilerin paylaşırlılığı ve üzerine değerlendirmeleri değerlidir.Riskli bir grupla çalışması, şeyhin söylemlerini izin alarak paylaşmasını istemesi kitap içinde Şeyh ve Ben bölümünde belirtilmiştir. Kitaplarını, makalelerini okumam haricinde Tayfun Atay hocayı şahsen tanımamış olmama rağmen hocanın kitap içindeki bilime verdiği değeri, nesnel tutumu , emik bir bakış açısı ile yazsa da etik kurulların dışına çıkmadığını, ahlaki olarak bilimsel etiğin; yansız, tarafsız, bilimsel veriler ışığında, alan çalışmasını konusundan saptırmadan(Tayfun Atayın bir çok fikri değerine karşı tutum ve söylemleri olduğunu söylemlerinde önsöz ve giriş kısmında belirtiyor),insan ilişkisinde başarılı kişisel ahlaki tutumları ve yargıları; bu kitabın ve doktora tezinin yayınlanmasından hemen sonra (hem akademik çevrelerin hem taraflı bakanların acımasız yargısız infazlarından cadı avına kalkıştıkları görülmektedir.)Hocanın bilimsel ve insani ahlaki bir erdeme sahip olduğu göstermektedir.(s.13-24)

KAYNAKÇA

Aydın, P. D. (2006). Sosyal Bilimlerde Araştırmadan Yayına Etik Değerler. *Sosyal bilimlerde süreli yayıncılık I. Ulusal Kurultay Bildirileri* (p. 73). Ankara: Sosyal Bilimlerde Süreli Yayıncılık.